

ARHEO

ARHEO

28/2011

Arheološka obvestila / Glasilo Slovenskega arheološkega društva

ISSN 0351-5958

9 770351 595005

ARHEO

Arheološka obvestila. Glasilo Slovenskega arheološkega društva, številka 28, leto 2011. Odgovorna oseba izdajatelja: *Bojan Djurič*, predsednik SAD. Uredništvo: *Matija Črešnar* (glavni urednik), *Robert Erjavec*, *Boštjan Laharnar*, *Tina Milavec*, *Gašper Rutar*, *Manca Vinazza*. Izdajateljski svet: *Matija Črešnar*, *Marjeta Šašel Kos*, *Boštjan Laharnar*, *Tina Milavec*, *Predrag Novaković*, *Peter Turk*, *Milan Sagadin*. Znanstveni in strokovni prispevki v reviji so recenzirani. Recenzenti: *Rajko Bratož*, *Matija Črešnar*, *Bojan Djurič*, *Martin Fera*, *Andrej Gaspari*, *Andrej Gosar*, *Darja Grosman*, *Milena Horvat*, *Tina Milavec*, *Ina Miloglav*, *Dimitrij Mlekuž*, *Predrag Novaković*, *Katarina Katja Predovnik*, *Gašper Rutar*, *Božidar Slapšak*, *Marjeta Šašel Kos*, *Ivan Šprajc*, *Benjamin Štular*, *Biba Teržan*, *Alenka Tomaž*, *Verena Vidrih Perko*, *Andreja Žibrat Gašparič* in *Bernarda Županek*.

Naslov uredništva: Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, p.p. 580, SI-1001 Ljubljana (01 241 15 58). Grafična zasnova: *Ranko Novak*. Naslovnica: *Matija Črešnar* (po *Žibrat Gašparič*, v tej številki). Jezikovni pregled: *Gabrijela Lavrinc* (slovenščina), *Andreja Maver* (angleščina). Stavek: *Matjaž Kavar*. Tisk: *Raora d.o.o.* Naklada: 400 izvodov. Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji. Imetniki moralnih in avtorskih pravic so posamezni avtorji.

Tisk so finančno podprli Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in: Center za preventivno arheologijo ZVKDS, Narodni muzej Slovenije in Oddelek za arheologijo FF UL.

-
- 5 Uvodnik
- 7 Med fiksnim in fleksibilnim: multivariantne analize tehnologije lončenine
Between Fixed and Flexible: Multivariate Analyses of Pottery Technology
Dimitrij Mlekuž in Milena Horvat
- 19 Arheometrija keramike – kratek pregled
Archaeometry of Ceramics – A Short Overview
Andreja Žibrat Gašparič
- 35 Vrednotenje rezultatov magnetne metode z uporabo 2D magnetnega modeliranja
na primeru arheološkega najdišča Düzen Tepe v Turčiji
Application of 2D Magnetic Modelling in Evaluating the Results of the Magnetic Method,
Case Study at the Archaeological Site at Düzen Tepe, Turkey
Igor Medarič, Branko Mušič, Kim Vyncke
- 73 Prača in izstrelki za pračo – primer eksperimentalnega dela in uporabe statističnih
metod v arheologiji
Sling and Slingshots – An Example of Experimental Archaeology and Application of Statistical
Methods in Archaeology
Boštjan Laharnar, Žiga Šmit, Igor Ravbar
- 87 Zmeda s krajinami: lidar in prakse krajinjenja
Messy Landscapes: Lidar and the Practices of Landscaping
Dimitrij Mlekuž
- 105 A Myth of Borders: the Argonauts from the Danube to Emona in Late Antique
and Byzantine Authors
Mit o mejah: Argonavti od Donave do Emone pri poznoantičnih in bizantinskih piscih
Tommaso Braccini
- 119 Bojišča visokega in poznega srednjega veka kot izziv slovenski arheologiji
High and Late Medieval Battlefields – A Challenge for Slovenian Archaeology
Tomaž Lazar
- 131 Prepletene zgodovine v Jugovzhodni Evropi: spomin in arheologija
Entangled Histories in South-East Europe: Memory and Archaeology
Božidar Slapšak
- 147 Sisek – urbana arheologija in reurbanizacija
Sisak – Urban Archaeology and Reurbanization
Tatjana Lolić, Tomislav Petrincec
- 159 UK-Forum: A Review of the First Ten Months of Interdisciplinary Digital Communication
UK-forum: pregled prvih desetih mesecev interdisciplinarne digitalne komunikacije
Edeltraud Aspöck, Irmtraud Hellerschmid, Michaela Lochner
- 165 V muzeju je krasno, nikoli prezgodaj, nikoli prekasno. Ob podelitvi letošnje Valvasorjeve
nagrade za življensko delo dr. Timoteju Knificu
Verena Vidrih Perko
-

- 167 Arheologija, odgovorna sooblikovalka sodobnega sveta
Verena Vidrih Perko
- 169 Nagrada in priznanja Slovenskega arheološkega društva za leto 2011
Izvršni odbor SAD
- 171 Navodila avtorjem
Guidelines to the Contributors
-

Uvodnik

Spoštovani kolegice in kolegi,

pred vami je nova, 28. številka revije *Arheo. Glasilo Slovenskega arheološkega društva*.

V uvodnikih nekaterih starejših števil *Arheo* smo lahko večkrat zasledili nejevoljo uredniških odborov nad nepripravljenostjo kolegov, da svoje strokovno delo, prelito na papir, objavijo v našem društvenem glasilu, ki je revija vseh nas in torej tudi zrcalo stroke, ki jo predstavljamo. V letošnjem letu smo imeli v uredništvu s te plati sladke skrbi. S krajšim zamikom smo namreč prejeli morebiti celo rekordno število kakovostnih prispevkov, ki bi lahko skupaj obsegali skoraj dve popolni številki revije.

Gre za prispevke, v katerih predvsem slovenski avtorji predstavljajo širok spekter raznolikih arheoloških raziskav. Ob tem smo v številko, ki jo prebirate, vključili tudi tri članke tujih avtorjev, ki pa se bodisi neposredno ali pa posredno vežejo na naše kraje oz. na teme, ki so relevantne tudi za našo stroko.

Prispevka, s katerima se začenja revija, sta usmerjena v raziskave keramičnega gradiva. Predstavljata možnosti za analize, ki v marsičem nadgrajujejo klasične tipološke in tehnološke študije in s svojimi rezultati odpirajo nova horizonta pri proučevanju keramike.

V članku *Dimitrija Mlekuža* in *Milene Horvat* si roke podajata natančna makroskopska tehnološka analiza lončenine kot temelj za raziskavo in računalniško podprte statistične metode. Na takšen način poskušata avtorja iz množice opažanj, ki jih je sicer težko poenotiti in v njih prepoznati pravilnosti, izluščiti skupine, te pa nadalje interpretirati kot "recepte" priprave lončarskih mas.

Še korak dlje v smislu interdisciplinarnosti in vključevanja naravoslovnih znanosti v arheološke raziskave gre *Andreja Žibrat*. V svojem preglednem članku predstavlja široko paleto arheometričnih analiz keramičnega gradiva, od optičnih, rentgenskih, termičnih metod, elektronske mikroskopije, različnih vrst kemijskih analiz ter preiskav s področja biokemije, katerih rezultate je dandanes moč vključiti v arheološke raziskave. Sočasno pa na primerih slovenskih izkušenj, kot so primerjave mineralne in kemične sestave keramike in lokalnih glin, jasno predstavlja tudi njihovo praktično vrednost. Njihova izpovednost je lahko izjemna, a moramo biti, tudi po besedah avtorice, mnogo več kot le uporabniki storitev. Po tovrstnih analizah torej posegajmo premišljeno, z najmanj osnovnim znanjem o njihovi izvedbi, možnih rezultatih in dometu v širšem sklopu arheoloških projektov ter z jasno izdelanimi vprašanji. Zelo priporočljiva je tudi neposredna povezava s strokovnjakom in laboratorijem, ki analize opravlja, saj bodo brez tega prenekateri rezultati le mnogo preplačane neme tabele.

Prispevek *Igorja Medariča*, *Branka Mušiča* in *Kim Vyncke* zaokroža rezultate obsežne geofizikalne raziskave z magnetno metodo na najdišču Düzen Tepe iz klasičnega in helenističnega obdobja v Turčiji. Težišče prispevka so ključne ugotovitve, s katerimi avtorji povzemajo, kako so se z uporabo 2D magnetnega modeliranja lotili reševanja interpretacije rezultatov magnetne metode na kraških prazgodovinskih najdiščih. Uporabljeni postopki so nedvomno pomemben prispevek k kvalitativni in kvantitativni interpretaciji rezultatov geofizikalne metode za potrebe arheološke prospekcije v kraških okoljih in je torej izrednega pomena tudi za sorodna okolja pri nas in v naši neposredni okolici.

Prača, enostavno orožje, poznano in v uporabi od prazgodovine do moderne dobe, pa tudi mitsko orožje, ki v rokah večših Davidov premaguje Goljate, je bila sodeč po številnih rimskih svinčenih izstrelkih za pračo z najdišč v današnji Sloveniji, standardna oprema rimskih čet tudi pri bojih na našem ozemlju. A članek *Boštjana Laharnarja*, *Žige Šmita* in *Igorja Ravbarja* je več kot le zbir takšnega gradiva. V njem so predstavljeni možni načini njihove izdelave v lesenih in keramičnih kalupih, razložene so napake, nastale pri ulivanju. Posebno vrednost dajejo članku balistični poskusi streljanja s pračo, pri čemer so bile v sklopu tega na najdbah svinčenih izstrelkov za pračo z izbranih najdišč v Sloveniji preizkušene tudi možnosti uporabe nekaterih uveljavljenih statističnih metod, kot so metoda glavnih osi, večdimenzionalno skaliranje in metoda hierarhičnega združevanja.

Uporaba lidarja, metode skeniranja površja, ki nam odpira pogled na relief tudi tam, kjer ga prekriva vegetacija, je v vzponu. Ampak ali se zavedamo prave vrednosti rezultatov in njihovih pasti? Prispevek *Dimitrija Mlekuža*, ki ga je sebi podobno pomenljivo naslovil *Zmeda s krajina-mi*, je poskus, da bi lidar kot novo tehnologijo umestili v prakso arheologije krajina. V članku razvija tezo, da lidar omogoča videti in razumeti pokrajine tako, kot jih doslej ni bilo mogoče. Pri tem poudarja, da je lidar neselektivna metoda, ki se ne omejuje le na izbrane kraje, ne izmeri le pomembnih in morda že vnaprej interpretiranih značilnosti površja, temveč zajame krajino kot celoto. Krajina, izmerjena z lidarjem, je zapletena, polna sledov vsakodnevnih praks, dejavnosti, materializiranih v krajini, ob tem pa tudi palimpsest različnih časovnosti, saj je čas pomembna komponenta, ki je v proučevanju prostora ne gre zanemariti.

"Doslej najboljše besedilo o temi Argonavti in Emona z izvorno razlago vloge pesnika Pejzandra iz Larande." S temi besedami je prispevek *Tommasa Braccinija Mit o mejah: Argonavti od Donave do Emone pri poznoantičnih in bizantinskih piscih*, ocenil eden od strokovnih recenzentov revije. S tem stavkom so zajeti jedro in glavni poudarki prispevka, ki je več kot vreden vašega branja.

V zadnjih številkah *Arhea* večkrat obravnavana tema je tudi arheologija bojišč ali širše, arheologija konfliktov, ki nam jo tokrat nekoliko bolj iz zgodovinskega vidika predstavlja *Tomaž Lazar*. Gre za vedno bolj uveljavljeno izrazito interdisciplinarno vedo, ki se zaradi svojih specifičnosti med drugim prepleta predvsem z vojaškim zgodovinopisjem, sodnomedicinskimi raziskavami ter eksperimentalno arheologijo. Avtor ugotavlja, da na Slovenskem takšen pristop še ni popolnoma uveljavljen, a ob tem ocenjuje, da bi bilo mogoče bojišča oz. druga prizorišča vojaškega dogajanja podobno ciljno raziskovati tudi v našem prostoru, kjer izpostavlja možnost preučevanja vojaške zgodovine visokega in poznega srednjega veka.

Pomemben prispevek, ki bi moral biti malodane "obvezno čtivo" za vsakega arheologa, ki mu ni vseeno za zgodovino svoje stroke v nekoliko širšem jugovzhodnoevropskem prostoru, je delo *Božidarja Slapšaka Prepletene zgodovine v Jugovzhodni Evropi: spomin in arheologija*. Prispevek se ukvarja z ideološkimi mehanizmi nacionalne države v Jugovzhodni Evropi, kot se zrcalijo skozi arheologijo. Med drugim sooča vloge in položaje amaterske arheologije na eni strani in akademske arheologije na drugi strani, razlaga rabe davne preteklosti, pravzaprav mnogoterih in pogosto zoperstavljenih preteklosti, ter išče vlogo akademske srenje pri proizvodnji in promociji zoperstavljenih identitarnih naracij.

Tatjana Lolić in *Tomislav Petrinac* v svojem prispevku predstavljata povzetek rezultatov večletnega konservatorskega dela na ločenih lokacijah v mestu Sisek, ki se površinsko pokriva z nekdanjo rimsko *Siscijo-Segestico*. V sicer gosto naseljenih delih mesta Siska je najti tudi večje nepozidane površine, ki so v veljavnih prostorskih aktih določene kot območja predstavitve arhitekturnih ostankov rimskega mesta. Konservatorski oddelek iz Zagreba in Občina Sisek sta tukaj stopila na skupno pot, ki vodi do predstavitve ostankov rimskega mesta in povezuje današnjo urbano realnost z njeno zgodovino.

Krajši prispevek *Edeltraud Aspöck, Irmtraud Hellerschmid* in *Michaele Lochner* s Prazgodovinske komisije Avstrijske akademije znanosti prikazuje zanimiv način vzpostavitve interdiciplinarne strokovne diskusije na medmrežju in predstavlja izkušnje po prvih desetih mesecih delovanja. UK-forum, ki nam je približan v prispevku, je sicer namenjena predvsem raziskovanju grobišč in grobov iz časa kulture žarnih grobišč, a je izkušnja, ki jo avtorice s tem člankom delijo z nami, precej poučna in širše uporabna.

Věreni Vidrih Perko gre zahvala za dva prispevka. V prvem kot predsednica komisije za podeljevanje Valvasorjevih nagrad Slovenskega muzejskega društva povzema argumentacijo, ki utemeljuje podelitev Valvasorjeve nagrade za življenjsko delo, kot najvišje strokovno priznanje najuglednejšim in najzaslužnejšim med slovenskimi muzealci, za leto 2011 našemu kolegu arheologu, dr. Timoteju Knificu.

Drugi prispevek avtorice, *Arheologija, odgovorna sooblikovalka sodobnega sveta*, nosi njej lasten pečat in nas postavlja pred morda neprijetno nalogo, odgovoriti na vprašanje ali mi, najprej vsak posamezen, nato kot kolektivi in končno kot stroka, naredimo dovolj, da je in bo arheologija odgovorna sooblikovalka sodobnega sveta.

Kot Glasilo Slovenskega arheološkega društva (SAD) objavljamo tudi imena prejemnikov priznanj SAD in argumentaciji, ki sta bili podani ob podelitvi 16. junija 2011 v prostorih Mestne bazilike Emone (Galerija Jakopič).

Kako končati uvodnik po enem najplodovitejših let za *Arheo*? Tudi širši pogled na dogajanje v stroki, pa čeprav nimam pred seboj seznama dogodkov, ki so potekale v letu 2011, saj so zame v tem kontekstu bolj pomembni spomini na dogodke in vtisi, ki so mi ostali po doživetjih, v meni vzbujajo kar dober občutek. Na razstavi smo lahko občudovali "hrvaškega" Apoiksiomena, vrata so odprli novi prostori Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož v Ormožu, v Murski Soboti so bila na ogled postavljena odkritja in spoznanja o prvi slovanski poselitvi Prekmurja, v Ljubljani so nam bile pobližje predstavljene tehnike daljinskega zaznavanja, v Piranu so se kolegi posedli ob okrogli mizi na temo arheoloških parkov, izjemno pomembno za našo komunikacijo s širšo javnostjo, ob tem pa smo imeli številne možnosti obiskovanja izredno kakovostnih predavanj na številnih strokovnih srečanjih, ki so si predvsem v zadnjih mesecih sledila v izjemno visokem ritmu, izšlo pa je tudi kar nekaj novih arheoloških publikacij. Ob tem je pred nedavnim Slovensko arheološko društvo za svoje člane priredilo javno obravnavo *Pravilnika o arheoloških raziskavah*, na kateri je po predstavitvi tekel odprt in konstruktiven dialog, ki pritiče sprejemanju za našo stroko izjemno pomembnega dokumenta.

Stanje seveda ni le rožnato, saj se je arheološka dediščina v kar nekaj zloglasnih primerih znašla med tnalom in nakovalom različnih interesov, ki jim je pogosto malo mar za zapuščino prednamcev. A o tem kdaj drugič.

Izid nove številke *Arhea* naj bo vsakoletni praznik, ko na ogled postavimo svojo strokovnost in njeno širino. Mislim, da smo tudi na to številko lahko vsi, predvsem pa avtorji prispevkov, iskreno ponosni.

Zadovoljstvo, ki veje iz povedanega, je nedvomno samo po sebi precej minljiv občutek, ki mu človek, usmerjen v tukaj in zdaj, kaj hitro podleže. A za nas, arheologe, ki črpamo iz preteklosti in gradimo v sedanjosti, bi moralo biti samo po sebi umevno stremenje k temu, da bi naše gradnje stale in obstale tudi v prihodnosti.

Preveč (lastne) hvale? Prisiljena lažna skromnost je lahko še težje breme pri prihodnjih gradnjah.

Matija Črešnar